

Un edifici dels carrers centrals de Sarajevo, destruït per les bombes.

Sarajevo, la lenta agonia de la tolerància

Lurdes Boix

Aquesta passada tardor el grup Gent per la Gent de l'Escala, que ha acollit una família bosniana, organitzava una petita expedició a Sarajevo amb la finalitat d'acompanyar el periodista Boban Minic que tornava a casa després d'haver estat dos mesos de permís amb la seva família.

El viatge va permetre conèixer de prop durant uns dies la realitat de la vida quotidiana a la capital de Bòsnia que encara està en guerra.

La clau de la ciutat

El dia 15 d'octubre, a mitjanit, ens posàvem en marxa i, conduint sense parar durant prop de 1.600 quilòmetres, arribàvem a les 3 de la tarda a Liubliana, la capital d'Eslovènia. És poc el que podem veure de la ciutat

plena de boira per la nit. La Jerca, una noia eslovena, pensa que han tingut molta sort de lliurar-se de la guerra per poder ser un país independent, quan a Bòsnia, per exemple, li està costant tan car. És clar que a Eslovènia hi havia el percentatge més baix de població serbia de tots els països de l'ex-Iugoslàvia i no va ser gens fàcil provocar una guerra. Es fa estrany pensar que ben a la vora hi ha una guerra que fa gairebé tres anys que dura.

Al matí ens dirigim a Zagreb, la capital de Croàcia, per aconseguir la «clau» per poder entrar a Sarajevo: l'acreditació d'UNPROFOR. En Boban està neguitós a tots els passos fronterers: constantment el fan baixar del cotxe per ensenyar tota la documentació. Un funcionari li pregunta si és serbi, croata o musulmà i ell –de pare montenegrí i mare d'origen musulmà– contesta: «Sóc bosnià». El funcionari li diu enfadat que «bosnià» no existeix. A la tornada a

Vista est de la ciutat des d'un dels ponts sobre el riu Miljacka. Des dels cims dels turons que envolten la ciutat tiren els franc tiradors. L'edifici del fons és el que queda de la biblioteca.

La casa de la família d'en Boban, un edifici on conviuen serbis, croates i musulmans.

Eslovènia no el deixen entrar. Falta un paper que, finalment, per mediació de Joan Solés, corresponsal de Catalunya Ràdio a l'ex-Iugoslàvia, envia el Ministeri d'Assumptes Interiors d'Eslovènia. «És humiliant haver de passar per tot això en el mateix territori on fa tres anys ens podíem passejar tots lliurement», comenta en Boban.

Un cop a Zagreb anem a la seu d'UNPROFOR –Forces de Protecció de les Nacions Unides. Vorejant l'edifici hi ha una paret seca feta amb milers de maons. Cada maó té escrit el nom d'una persona amb pintura blanca. A sobre hi ha llànties d'oli i flors seques. És com una mena de recordatori de tots els croates morts durant la guerra. També n'hi ha que porten el nom de les ciutats més destruïdes: Vukovar, Sarajevo... A dins, ple de soldats de tot el món, anem a buscar la tan preuada acreditació. Només es pot entrar a Sarajevo com a periodista o amb un permís especial de l'ONU. Un cop a les nostres mans, ens la pengem del coll i ja no ens la treurem més durant tot el viatge.

L'endemà haurem de recular prop de 800 quilòmetres per anar fins a l'aeroport militar d'Ancona, a la costa italiana de l'Adriàtic, i agafar el vol fins a Sarajevo, però és imprescindible aquesta mena de «clau» que és l'acreditació. A l'aeroport ens controlen el pes i el material que entrem. Cada persona només pot

entrar 30 kilograms que, en el nostre cas, aprofitem per entrar aliments el màxim de concentrats. Cada avió té capacitat per unes 10 persones. El nostre porta la bandera del Canadà. Dos soldats armats vigilen per les finestres. El vol dura aproximadament una hora, sobrevolant l'Adriàtic amb un roncament de motors eixordador. Com que no podem parlar, observo la gent que viatja amb nosaltres: un professor de la Universitat de Sarajevo que torna de Frankfurt, unes periodistes italianes, un noi que treballa en un ministeri... Tots amb la «clau» per entrar a Sarajevo penjada del coll i l'obligatòria amilla antibala posada.

La benvinguda dels corbs

L'aterratge a l'aeroport de Sarajevo és molt sobtat. La ciutat està edificada en una petita vall envoltada de muntanyes molt abruptes. Per les petites finestretes apareix la primera imatge colpidora, la guerra comença a ensenyar les seves entranyes: centenars de cases destruïdes, deshabitades, amb els teulats destrossats, les parets cosides a trets... En Boban explica que una urbanització prop de l'aeroport va ser arrasada per l'exèrcit serbi. Més de 80 famílies varen ser degollades a l'inici de la guerra. Baixem de l'avió i al cap de pocs metres ja ens fan passar per trinxeres de sacs terrers. Només de posar el peu a terra ets conscient que allà la

vida d'una persona penja d'un fil. Et sents observat, vigilat.

Mentre esperem la tanqueta blindada de l'ONU observo el cel i em sorprèn veure-hi tants de corbs. N'hi ha molts, a centenars, entre els pocs arbres que envolten l'aeroport, com fantasmes. Xisclen constantment. També hi ha garces i gralles. Tots són ocells negres associats amb la mort i la carronya. És com un mal presagi arribar a una ciutat i que el cant de benvinguda sigui donat pels xiscles roncs i estridents d'aquests ocells... En Boban diu que abans no n'hi havia. Potser hi varen començar a criar amb els primers cadàvers, quan estaven dies i dies al carrer perquè ningú s'hi podia acostar per la por dels franc tiradors.

Després de tres hores a peu dret arriba la tanqueta conduïda per soldats egipcis. Travessem la tristament famosa avinguda dels Franc tiradors. L'envolten els barris més moderns de Sarajevo, construïts durant els Jocs Olímpics d'hivern. L'espectacle és desolador. Tots els gratacels, símbols del progrés i la modernitat estan destruïts, negres, cremats, plens d'esvorancs com boques famolenques: la seu del diari *Oslobodjenje* (ara traslladat a l'interior de la ciutat), l'hotel Holiday Inn, la Ràdio Televisió de Bòsnia i Hercegovina...

La tanqueta ens deixa a la Presidència de Govern. Està davant del parc central on hi ha un antic cementiri turc i també tombes noves entre els arbres. Els

La mestra pregunta la lliçó a una alumna de l'escola secundària "Skender Kulenovic". L'escola s'ha hagut d'improvisar en els baixos d'un edifici, sense llum, sense calefacció...

De camí cap a l'escola. En aquests carrers alguns companys seus hi han trobat la mort.

enterraments s'improvisen allà on es pot. L'edifici és antic i molt sòlid, amb parets molt gruixudes. En el seu interior s'hi conserva l'Arxiu Històric de la República de Bòsnia i Hercegovina. Per sort no l'han pogut destruir. Després comença la caminada, amb els trenta quilograms a l'esquena, pels carrers centrals de Sarajevo. No hi ha casa, vorera ni carrer que no tingui impactes de bales, granades o obusos. Les cases estan, literalment, foradades com coladors. Algunes completament destruïdes. Expliquen que a Sarajevo hi varen caure més d'un milió de projectils, alguns dels quals encara han d'explotar. Uns nens que jugaven a futbol en varen fer explotar un i varen morir tots. Les botigues són tancades o amb escassos queviures; les finestres sense vidres, amb plàstics cedits per UNPROFOR per guarir-se del fred. Però enmig de tanta destrucció i mort, és un consol veure el contrast de la vida que bull entremig de la gent que passeja pel carrer amb els ulls indiferents. La seva lluita ara és recuperar la normalitat, continuar treballant i vivint, en una ciutat presa pels senyals de la guerra, plena de negror com els seus ocells.

L'olor del cafè turc

La casa d'en Boban és a l'últim pis d'un edifici antic. A baix hi viu una família catòlica; al primer, una família musulmana; al segon, una dona i la

seva filla sèrbies i, a dalt, la família d'en Boban, que és mixta. És una petita mostra del que és Sarajevo: la convivència entre cultures diferents. Tot pujant l'escala trobem la seva mare i en Jobo, el seu cunyat. S'abracen i ella plora. Torna de buscar la ració de pa per dos dies. És un tros petit d'1/4 de kg. Al segon pis, la Maca Milosevic, la dona sèrbia, ens convida a entrar i ens ofereix uns pastissos que ha preparat amb la farina i el sucre d'ajuda humanitària. És un pis gran amb un balcó preciós. A l'esquerra hi ha una icona amb la imatge de sant Atanasi, un dels patrons ortodoxos de Sarajevo, i una llàntia encesa. En Boban m'explica que en el balcó es va filmar una escena d'una de les pel·lícules més famoses d'Emir Kusturica. La Maca ens ensenya el balcó, ara hi té un hort: testos plantats de tomates, pebrots i albergínies.

L'Ediba, la mare d'en Boban, ens prepara un cafè turc: el *dzezva*. És tot un ritual la seva preparació: primer mol el cafè en un molinet de mà llarg i estret. En posa una cullerada per persona a la cafetera, amb sucre. Mentrestant, té un pot amb aigua a bullir. Tira l'aigua bullent a la cafetera. Posa la cafetera al foc i quan torna a pujar hi tira un rajolinet d'aigua freda i apaga el foc. Després de reposar uns minuts perquè el pòsit se'n vagi al fons, el serveix en unes tasettes petites blanques. És un cafè negre, fort, aromàtic i saborós. Ens

refà de tot el cansament del camí. Quan no disposen de cafè, que al mercat negre multiplica per deu el seu valor, torren llenties o blat de moro i en fan un líquid semblant al cafè.

Al vespre preparam el sopar amb la llum de les espelmes, perquè s'ha fet fosc. Palpo la incomoditat d'haver de fer les feines domèstiques sense aigua corrent ni electricitat. L'Ediba m'ensenya els escassos aliments d'ajut humanitari: una bossa de 1/2 kg de patates en pols, una altra d'una mena de llenties verdes i un pot de 250 grams de carn en conserva caducada. Aquesta és la ració per persona durant 15 dies. Li proposo aprofitar el que ha sobrat de dinar i guardar el que hem portat nosaltres. Mengem macarrons cuinats amb aquesta mena de carn i amaguem el seu mal gust amb espècies. Mentre sopem, sento trets per primera vegada. Obro uns ulls com taronges, però ells continuen sopant indiferents. «Són els franc-tiradors –diu en Boban–, tiren a tot el que es mou i de vegades només perquè sapiguem que encara hi son. No són soldats normals, tenen una psicologia especial: desapareixen per divertir-se, per això els encanta disparar als nens perquè són un blanc més difícil». Els pregunto on han amagat la por i m'expliquen una dita que s'ha fet famosa a Sarajevo: «Si una granada porta escrit el teu nom, et matarà siguis allà on siguis. Per tant, no cal que t'amaguis ni que tinguis por».

Un mural a la paret d'un restaurant obert. Representa el "Narodno kolo", el ball tradicional que es ballava abans de la guerra amb els vestits de totes les repúbliques de l'ex-Iugoslàvia. A la dreta, les figures que representen Sèrbia estan tapades per la bandera i l'escut de Bòsnia i Hercegovina.

En Boban m'ensenya una habitació on hi ha impactes de bala a les parets i el sostre i els plàstics en comptes de vidres a les finestres. A la nit m'adormo sentint encara trets. Però ara ja no tinc por: ara sóc una persona més de Sarajevo. Durant tres dies menjaré com ells, viuré com ells, seré com ells... Perquè la por, com el coratge, s'encomana i ells, a la seva ciutat, m'han recordat la fatalitat del destí, m'han encomanat aquesta indiferència davant l'adversitat, que en el fons és la seva força. A poc a poc, la por, que m'havia acompanyat tot el camí, m'abandona i em vaig adormint sentint encara l'olor del cafè turc que ha impregnat tota la casa.

Els herois de la guerra

Al matí anem a visitar l'escola «Skender Kulenovic». És una escola secundària i està situada al barri de Dobrinja, un dels més perillosos. Hem de passar un control militar i està prohibit fer fotos. Els camins són plens de trinxeres i de barricades fetes amb sacs de terra, cotxes i autobusos trabucats, rovellats i foradats de metralla. Ens costa trobar l'escola perquè l'han canviada diverses vegades de lloc des que va ser destruïda. Finalment la trobem en els baixos d'un edifici. Està protegida amb unes mampares gruixudes de ciment recolzades a la paret, que deixen filtrar una mica de llum a dins. Però la

classe es pot dir que és a la penombra. Els alumnes es posen drets quan entrem i somriuen. Porten l'abric posat perquè fa fred. Fan servir unes llibretes de paper reciclat enviades per una organització francesa. Anem al despatx de la direcció i ens ensenyen els dibuixos que els nens han fet sobre la guerra. També hi ha collages fets amb trossos de metralla. Ens comenten el d'una nena que va perdre els seus pares: el dibuix és completament negre. En recullo una quantitat simbòlica –10–, per als nens de l'Escala. Ells n'havien fet fa dos anys per ser enviats junt amb els aliments recollits durant la primera campanya que vàrem organitzar a la nostra vila. Aquells dibuixos –500–, segons una notícia de l'agència EFE, varen ser exposats en el soterrani d'un edifici de Sarajevo destruït per les bombes. No sabem qui ho va organitzar. En Boban ens promet que ho investigarà.

Després anem a l'escola «Hasan Kikic», al nucli antic de Sarajevo. És una escola de nens serbis, croates, musulmans, gitanos. Molts són refugiats. Quan arribem és l'hora que reparteixen llet i pa. Tots baixen a baix i fan fila amb un got a la mà. Tenen entre 6 i 10 anys. La directora ens explica que la majoria es neguen a dibuixar la guerra i dibuixen coses que desitjarien o que els fan oblidar-la: les flors, el mar, el sol... Els nens refugiats dibuixen cases perquè és el que troben més a faltar. En una

La Maca Milosevic, la dona sèrbia, en el balcó de casa seva. Al fons, un convent catòlic.

classe hi ha un mural amb imatges de Sarajevo abans de la guerra i un poema preciós sobre la ciutat fet per un nen serbi de 9 anys, Radoicic Milos.

A la tarda tenim una entrevista amb el president de l'Associació de Teatre de Bòsnia, Gradimir Gojer. Ens trobem al cafè del Kamerni Teatar –Teatre de Cambra–, que ell dirigeix. Li donem la carta signada per Jaume Comas, president de l'Associació d'Actors i Directors Professionals de Catalunya. Es mostra interessat en fer un intercanvi de teatre. Comenten que els ajuts humanitaris estan molt bé, però si la comunitat internacional no fa res més, a ells tant els fa morir amb la panxa plena com buida. Enviar només menjar és humiliant, en canvi, el reconeixement dels seus valors i la seva cultura és recolzar la seva dignitat. Després ens dirigim a la seu del Sarajevski Ratni Teatar, el Sartr –Teatre de la guerra de Sarajevo–, per entrevistar-nos amb l'autor de l'obra *Skloniste –Refugi–*, Safet Plakalo. El Sartr es va formar durant la guerra amb actors de totes les companyies de teatre. Si s'exporta l'obra, s'ajuda a tot el teatre de Sarajevo.

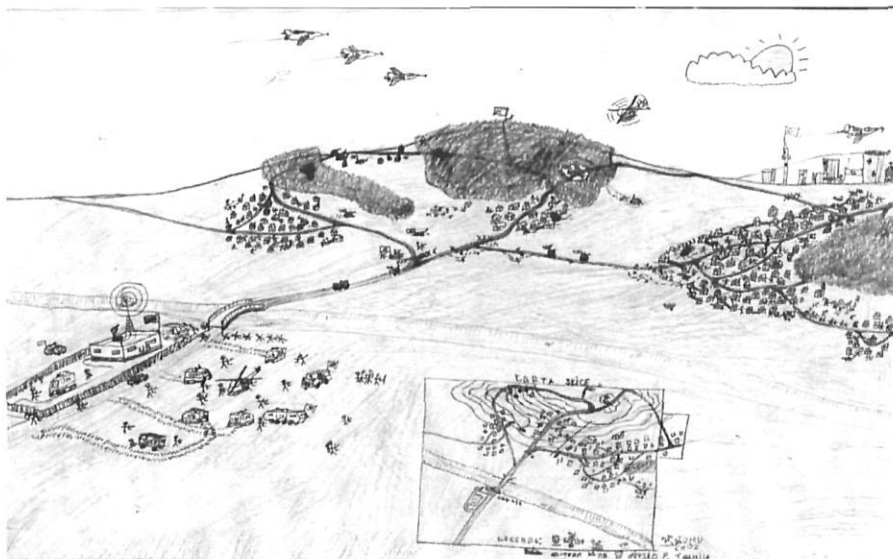
En Boban treballa a la Ràdio-televisió de Bòsnia i Hercegovina. És el cap dels programes culturals. Té un timbre de veu càlid i una entonació rítmica i pausada. Ara, però, té problemes a les cordes vocals. Constantment agafa infeccions i es queda afònic. Ell creu que

LA MEVA CIUTAT

Sarajevo,
filla de la neu.
Has crescut
com una princesa d'un conte de fades.
Carinyosa,
com el cant dels ocells.
Bonica,
com un vol de papallones.
Dolça,
com la rosada de les flors.

Ets la ciutat més preciosa del món.

Radoicic Milos, 9 anys
Escola Hasan Kikic

Dibuixos d'alumnes de l'escola secundària "Skender Kulenovic". Ens recorden que encara estan en guerra i el pa que han de menjar cada dia: mort i destrucció.

és a conseqüència de les males condicions amb què s'havia de treballar a la ràdio a causa de la guerra: 40 hores d'emissió seguides amb pauses de 15 minuts en un soterrani tancat, a l'hivern a 20 graus sota zero i a l'estiu a 50 graus de temperatura, falta d'aigua i d'aliments... i també a conseqüència de la mort de la seva germana a la matança del mercat de Sarajevo el febrer de 1994. I la veu és l'única arma que té per ajudar la seva ciutat: per informar de quan entra un comboi d'ajut humanitari i es pot anar a recollir menjar, dels morts que hi ha hagut cada dia, dels pocs moments que l'electricitat, el gas o l'aigua poden funcionar o, simplement, per mantenir viva la il·lusió que el malson s'acabarà i posar música. És una de les veus de la resistència de la ciutat. Igual que Nermin Tulic, director del Teatre Juvenil, que continua dirigint amb cadira de rodes perquè té les cames mutilades per culpa d'una bomba; igual que el diari *Oslobodjenje*, que ha sortit i continua sortint durant tota la guerra, malgrat la manca de paper; igual que els hospitals que continuen atenent els malalts i ferits tot i la manca de material sanitari i de sang; igual que els escolars que continuen assistint a classe malgrat la manca de material escolar, la fred i la penombra; igual que la gent que surt al carrer cada dia intentant fer una vida el més semblant possible a la normalitat, desafiant els trets dels francotiradors que amenacen els carrers. La seva lluita per la resistència els converteix en els veritables herois d'aquesta guerra.

L'esperit de Sarajevo

L'endemà passegem pel barri turc: la Bas Carsija –mercat principal. Tot són petites botiguetes, la majoria tancades, amb els teulats destrossats. Entrem al pati d'una mesquita, la Begova Džamija. Al mig hi ha la font per a les ablucions, l'*abdest*. A la vora hi ha un petit cinema a l'aire lliure amb les butaques cremades. Abans d'anar a dinar anem a la Biblioteca Nacional, la Vijećnica. L'edifici, construït per un arquitecte txecoslovac durant la dominació de l'imperi austro-hongarès, imita l'estil àrab. Només en queden les parets mestres i les columnes i els arcs de ferradura de l'interior. La poca llum de colors que es filtra per l'únic vitrall que ha quedat miraculosament intacte, permet apreciar la bellesa que tenia aquest edifici, ara completament destruït, ple de runa i papers cremats.

Finalment trobem un restaurant obert. Mengem *cevapcici*: carn picada enmig d'una mena de massa de pa cuit com pizza, acompanyat de trossets de ceba crua. Per beure, *kefir*, que fa una combinació perfecta. A la paret del fons hi ha un mural que representa un ball popular: el Narodno Kolo. Nois i noies agafats de les mans amb el vestit tradicional de les antigues repúbliques i províncies autònoms: Croàcia, Sèrbia, Kosovo, Bòsnia... Encara es ballava a les festes abans de la guerra. Segons com quedi el repartiment territorial després, n'hauran d'inventar un altre, si és que els queden ganes de ballar.

Al vespre anem a veure uns amics que viuen en un barri de majoria musulmana. En Mirsad i l'Almira tenen dos bessons de 3 anys: en Benjamí i en Damir. Quan entrem els petits s'espanten i es posen a plorar. Encara no van a l'escola i no estan acostumats a veure gent. Els portem menjar. En Mirsad ens ensenya fotos dels primers mesos de la guerra, quan no arribava ajuda humanitària perquè els serbis tenien els combois bloquejats. Es va apimar 20 kg. A l'Almira li agradaria marxar i començar una nova vida en un país més tolerant i en pau. Ens explica que ells són fills de pares musulmans. «En aquest barri –diu–, hi ha una església catòlica, que a cada hora toca les campanes per senyalar les hores. Jo les espero, les campanades, i me l'estimo aquesta església perquè forma part del meu barri. Però ara volen destruir aquest esperit de tolerància. Tots s'estan tornant més fanàtics amb la seva religió: els catòlics, els ortodoxos i, fins i tot, els musulmans, que aquí sempre havien estat els més tolerants. Jo no sóc practicant i no vull que els meus fills creixin en aquest ambient d'odi i de fanatisme».

Tornem abans de les 10 de la nit perquè hi ha el toc de queda. Creuem el pont sobre el riu Miljacka, caminant pels carrers, completament a les fosques, amb petits resplendors a les finestres de les espelmes enceses. Es tornen a sentir trets, però la foscor ens protegeix i em deixo impregnar per l'esperit d'aquesta ciutat plena de cultures dife-

rents, orgullosa i fidel a la tolerància, que guarda com el seu tresor més preuat, però a la vegada fràgil i impotent davant del seu destí.

Els camps de la mort

L'endemà anem a portar flors a la tomba de la Jadranka. Pel camí apareix el gimnàs cremat i l'antic parc, ara convertit en horts de bròquils, cols, enciams... El primer hivern, la gent dels edificis dels voltants varen tallar els arbres fins a l'arrel per poder escalfar-se. I, al fons, el pavelló d'esports des d'on Joan Antoni Samaranch va fer la clausura dels Jocs Olímpics d'Hivern, l'any 1984, tot destruït. Davant, a l'antic camp de futbol, ara convertit en cementiri, les tombes: centenars, milers, amb la cantarella obsessiva dels anys: 1992, 1993, 1994... Fins quan?

Pugem fins al cementiri del Lleó. L'estàtua d'un lleó moribund el presideix. Té impactes de bala. Els soldats serbis també gaudeixen disparant contra estàtues d'animals moribunds. A zona de les tombes noves, en Jobo diposita les flors a la tomba de la seva dona i resa en silenci. Cada funeral és un risc amb la possibilitat de morir i la necessitat de fer un altre funeral, com un peix que es mossega la cua. La constatació de la barbàrie em fa plorar per dins. És una imatge que no es pot oblidar més. Tornem en silenci a casa i penso en el treball que s'ha fet a Catalunya de comptabilitzar els morts a conseqüència de la guerra civil: els morts al front, els morts als bombardejos, els morts i els torturats en els camps de concentració. La història, tristament, s'ha repetit. Potser quan hagi passat el temps suficient per cicatritzar les ferides, ells també hauran de rescatar el nom dels morts de l'oblit. Em ve a la memòria quan vaig trobar en el registre civil el nom del germà de la meva àvia, mort durant el bombardeig contra la població civil de l'Escala a les acaballes de la guerra. Vaig recordar quan la meva àvia m'explicava com havia mort davant dels seus ulls. A casa durant molt de temps hi va haver els impactes de la metralla de la bomba en els rajols de terra. I la meua àvia recor-

dava: «Aquí hi va morir el meu germà! Estàvem parlant, ell a l'entrada de la cuina i jo a dins, rentant roba al safareig. Tot va quedar ple de fum i m'ofegava l'olor de pólvora. Jo el cridava, però no em podia contestar perquè va quedar destrossat en mil trossos, enganxats a les parets. Vaig sortir al carrer a demanar ajuda i tot eren trossos de gent morta i també de nens».

Com ara, a cada camp de Sarajevo hi ha tombes, a cada casa hi ha impactes de bales dels francotiradors, a cada carrer senyals d'obusos i granades, en cada persona senyals de tristesa en la mirada.

El somni de l'Ediba

L'Ediba és una dona de 70 anys. El seu home, un ex-partisà montenegri, va morir abans de la guerra. S'ha aprimat 30 kg des que va morir la seva filla Jadranka a la matança del mercat de Sarajevo aquest passat febrer. La Jadranka va deixar marit, en Jobo, i un fill de 5 anys, l'Igor, que ara viu a Girona amb la seva tia Mahira. L'Ediba està malalta de la vista i l'oida i afectada del cor, però té un somni i, quan en parla, els ulls li brillen igual que les espelmes que encén perquè ens hi veiem quan és fosc. Aquest somni és el de poder sortir de la ciutat i arribar a Catalunya, concretament a l'Escala i a Girona, veure els seus néts: Dejan, Masa, Igor, Goran i Boran i després morir en pau. Per poder sortir d'aquesta ciutat assetjada, haurà de travessar una veritable odissea. Totes les persones que no tenen acreditació i no poden sortir amb avió militar o un comboi de refugiats han de passar ajupides per un túnel d'un quilòmetre de llargada, amb el perill dels francotiradors a la sortida, pujar durant dos quilòmetres una de les faldes escarpades del mont Igman, viatjar fins a Split, a la costa croata de l'Adriàtic,

després amb ferri fins a Ancona i d'allà amb autobús 1.200 quilòmetres fins a Catalunya.

Tal com quan vàrem arribar, una abraçada en silenci es converteix en la millor expressió d'adéu: que tingueu molta sort, que arribi una pau justa...

Després vindrà altre cop el ritual de tornada, amb l'armilla antibala, l'avió militar, l'acreditació...

A nosaltres ens queden uns records impressionants i el deure d'explicar el que hem vist. A ells la manca d'aigua, de llum, de menjar; la incertesa del seu futur que tots preveuen negre; el risc de sobreviure en una ciutat de més de 300.000 presoners, assetjada, amb l'amenaça constant dels trets imprevisibles dels francotiradors i dels bombardejos i a la completa mercè dels jocs de ruleta russa dels guardians i botxins del camp de concentració més gran del món: Sarajevo.

I la força més gran que té l'ésser humà: el desig de viure.

Ara que es prepara pel 1995 l'Any Internacional de la Tolerància, deixarem que la ciutat de Sarajevo, la dels mil campanars, envoltada de muntanyes nevades a l'hivern, amb olor de mil cultures, tolerant i amable malgrat les adversitats, passi a la història com la ciutat que el món va deixar morir el seu esperit?

Post-scriptum: Quan, al cap d'uns dies d'haver arribat, aconseguixo contactar amb en Boban per telèfon per dir-li que hem arribat bé, em fa saber que ha aconseguit fer sortir la seva mare de Sarajevo. M'explica que els francotiradors tornen a tirar i que cada dia torna a haver-hi morts o ferits.

Quan ens anem a dir adéu, diu: «Espera! Estic veient les notícies per televisió. Hi ha hagut morts en algun barri de Sarajevo, són nens, es veu una sabata a terra, un braç escapçat, molta sang... Una dona xiscla plorant. Oooh, Déu meu! Ho sento, no puc...».

La veu se li ha anat trencant en sanglots i penja.

Lurdes Boix és arxivera municipal de l'Escala

Nota: Els meus agraïments a Edina Minic i Mahira Kamenjasevic, refugiades a l'Escala i a Girona respectivament, que m'han ajudat en la transcripció de les paraules del serbo-croata.